

In gesprek met Peter Hoppenbrouwers

‘Het levert boeken op die gewoon lekker leesbaar zijn.’

Peter, je bent van huis uit mediëvist met als specialisatie economische en sociale geschiedenis. Wat is dat, een mediëvist?

Een mediëvist is natuurlijk iemand die zich bezighoudt met de geschiedenis van de periode 500-1500 in het algemeen en daar kun je dan nog allerlei accenten in aanbrengen. Dat ik in de hoek van de sociale en economische geschiedenis terecht ben gekomen, heeft vooral te maken met mijn persoonlijke belangstelling. Die belangstelling is ook al heel oud.

Dat geldt ook voor de agrarische geschiedenis? Je promotie was in Wageningen, meen ik.

De agrarische geschiedenis, daar ben ik min of meer bij toeval ingerold. De eerste echte academische baan die ik ooit heb gekregen nadat ik een aantal jaren onderwijsassistent in Leiden was geweest, was een aanstelling als hoofd van het Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut (NAHI) in Groningen in 1984. Dat ben ik tien jaar geweest en dat heeft mij in contact gebracht met het specialisme van de agrarische geschiedenis, en dan de agrarische geschiedenis over een langere periode wel te verstaan. Ik heb me toen ook heel veel beziggehouden met de periode na 1500; de meeste van mijn publicaties uit die tijd gaan over de negentiende en twintigste eeuw.

Maar nog steeds mediëvist?

Ja, in hart en nieren.

Je vat het dus op als een, ik zou bijna zeggen ‘containerbegrip’.

Ja, een periode-specialisme heeft mij altijd aangetrokken. Want je kunt dan binnen ‘jouw’ periode onderzoek doen naar heel verschillende kanten van de samenleving.

Zit daar niet een zekere spanning tussen de generalist en de specialist?

Ik probeer mezelf toch altijd voor te houden dat ik eerst en vooral een generalist ben. Vandaar dat ik ook heb meegewerkt aan verschillende overzichtswerken over de agrarische en regionale geschiedenis van Nederland, en natuurlijk aan het schrijven van een handboek middeleeuwse geschiedenis. Daarin heb ik niet alleen allerlei sociale en economische onderwerpen, maar ook stukjes politieke, religieuze en intellectuele geschiedenis behandeld. Dat vereiste dan weer dat ik me in al die aspecten verder verdiepte.

Sterker, als ik het zo hoor en zie wat je aan het doen bent, dan is de economische en sociale geschiedenis de laatste paar jaar toch wat op de achtergrond geraakt.

Ik ben mijn aandacht toch weer nadrukkelijk en met opzet aan het verleggen van de economische, met name de agrarische of rurale geschiedenis, naar andere kanten van wat ik zou willen noemen de sociale en politieke geschiedenis van de middeleeuwen. Mijn nieuwe interesseveld is het beste te omschrijven als *ethniciteit* en *proto-natievorming* in de middeleeuwen.

En dat gaat gepaard met een, ik zou zeggen, sterk filologische oriëntatie? Bij mediëvistiek denk ik toch altijd aan tekst- en bronnenkritiek, oorkondeleer en dat soort zaken.

138 Ja, maar dat is ongeacht welk specialisme je verder kiest in de middeleeuwse geschiedenis. Ook als je agrarische geschiedenis of economische geschiedenis van de middeleeuwen doet, dan heeft dat altijd veel meer een filologische kant dan die onderzoeksgebieden hebben voor de nieuwe en nieuwste geschiedenis.

Betekent dat ook dat het gebruikmaken van sociale wetenschappen in de mediëvistiek wat minder ontwikkeld is dan in de nieuwe en nieuwste geschiedenis?

Dat zou ik niet willen zeggen. De middeleeuwse geschiedenis is de laatste twintig, dertig jaar heel erg beïnvloed geraakt vanuit de sociale, of wat wij in Nederland noemen de culturele antropologie. Dat heeft een zeer grote invloed gehad op theorievorming, begrippenapparaat, themakeuze en dergelijke. Een veel grotere invloed denk ik, dan de economische geschiedenis daarvoor had.

Dat blijkt ook uit jouw eigen werk.

Ja, maar je blijft dan toch altijd met grote beperkingen zitten. Allerlei economische kengetallen bijvoorbeeld, die je zou willen weten om economische ontwikkelingen op de langere termijn te bestuderen, die heb je voor

de middeleeuwen gewoon niet of maar voor een heel beperkte periode of geografische ruimte. Vandaar dat 'harde' economische geschiedenis van de middeleeuwen ook de meeste kans van slagen heeft voor de periode 1300-1500, waarvoor we echt over kwantificeerbare gegevens beschikken.

Maar het verleggen van je aandacht, is dat ook veroorzaakt of mede veroorzaakt door een gevoel van onvrede, bijvoorbeeld over de benadering van de Wageningse School waar je toch aanvankelijk bij hoorde gezien je promotie in Wageningen en de aanpak die je in je proefschrift hebt gekozen?

Ja, tot op zekere hoogte wel.

Vond je: 'Nou dat hebben we nu wel gehad?'

Of we dat gehad hebben, dat weet ik niet. De Wageningse School, als je daar al van kunt spreken, heeft zich toch vooral gericht op de regionale geschiedenis van Nederland in de vroegmoderne en moderne periode. De middeleeuwen vormden altijd een soort marginaal gebied — hoewel Slicher van Bath, de grondlegger van de Wageningse School, natuurlijk zelf van oorsprong een mediëvist was. Wat me zeker aansprak, was de globaliserende aanpak van sommige leden van de Wageningse School, zoals Van der Woude bijvoorbeeld. Het integraal bekijken van een bepaalde regio waarbij je allerlei aspecten van economie, samenleving en politieke organisatie 'meeneemt', dat heb ik geprobeerd te doen in mijn proefschrift.

139

Als je nou redenen zou moeten aanwijzen om over te stappen naar een ander soort geschiedbeoefening, welke zijn die dan?

Dat ik toch een beetje klaar was met de wat positivistische en kwantificerende benadering uit de jaren zeventig, die ook eigen is aan de Wageningse School. Ik durf het bijna niet te zeggen, maar ik ben toch wel gegrepen door het nieuwe narrativisme. Het idee dat geschiedschrijving eerst en vooral het construeren van een goed verhaal moet zijn, dat spreekt me zeker aan. En op dat punt schoot de traditionele sociale en economische geschiedenis vaak tekort.

Ook een ander soort bronnen?

Ja, daar hoort ook het gebruik van andere soorten bronnen bij, zeker. En andere vormen van analyse.

Zoals bijvoorbeeld het begin van je oratie? Dat je zo'n tekst van een abt, zo'n ronkende en snorkende tekst, dat je die gaat interpreteren als ouderwetse mediëvist, dat is duidelijk. Maar tegelijkertijd zit daar ook iets van die nieuwe narratieve benadering bij?

Precies, bijvoorbeeld door nadrukkelijk te contextualiseren of door te zoeken naar metatekstuele verbanden — waarbij ik nou echt niet wil doorslaan in allerlei postmoderne exercities. De laatste jaren ben ik erg beïnvloed door het werk van Robert Bartlett, een Britse historicus, die hoogleraar middeleeuwse geschiedenis in St. Andrews is. Die beoefent, vind ik, het soort narratieve geschiedenis dat mij zeer aanspreekt. En hij slaagt er vaak in om tot verrassende nieuwe inzichten in bepaalde verschijnselen uit de middeleeuwse geschiedenis te komen. In *The making of Europe* uit 1993 heeft Bartlett een nieuw licht geworpen op de lange expansiefase tussen ongeveer 1000 en 1300. Voor Bartlett staan niet langer de openlegging van nieuw cultuurland, de commercialisering van de economie en de verstedelijking voorop, maar de bijna agressieve dynamiek die de aristocratie, de Roomse Kerk en de nieuwe stedelijke machtsgroepen tentoonspreidden, het duidelijkst aan de periferie van Europa. Daar krijgt een nieuwe Europese identiteit vorm rond een onwezenlijke mix van wezenlijke kenmerken. Aan de ene kant bijvoorbeeld vrijheid in de zin van een grote mate van lokale bestuurlijke autonomie, maar aan het andere uiterste een sterke drang tot kolonisatie en overheersing van de buitenwereld.

140

Wil je je dat allemaal eigen maken, dan kost dat tijd en energie. De economische geschiedenis moet dan maar op een laag pitje?

Zeker. Wat ik doe, kun je gemakkelijker onderbrengen onder het containerbegrip sociale geschiedenis. Desgevraagd zeg ik graag dat ik mij bezighoud met groepsvorming en groepsprocessen in de middeleeuwen, en dat dan op verschillende etages van de samenleving, van huishoudens en verwantschapsgroepen onderaan tot etnische groepen en naties bovenaan.

Is dat niet veel breder dan vroeger, toen het altijd direct gekoppeld werd aan economische geschiedenis? Die tijd zijn we inderdaad allang voorbij, ja. Zelfs in de mediëvistiek. Overdrijven moeten we ook niet. Er zijn overal nog genoeg collegae die de traditionele economische en sociale geschiedenis beoefenen. België is een goed voorbeeld?

Hier zien we inderdaad een zeer opmerkelijk verschil tussen Nederland en België. Vooral in Gent en in Antwerpen, maar in mindere mate ook in Leuven en Brussel blijven ze vasthouden aan — je drukt het prima uit — traditionele economische en sociale geschiedenis. Dat is daar nog volop vertegenwoordigd. Denk maar aan het werk van de drie Erikken (Aerts, Thoen en

Vanhoute) of aan jongere mensen als Bruno Blondé en Peter Stabel. Die dat overigens allemaal op een zeer hoog niveau doen.

Kort geleden heb je overigens wel weer een bundel uitgegeven over het 'Brenner debate', die ook het etiket traditionele economische en sociale geschiedenis mag hebben. Is dat niet inconsequent?

Die bundel is uitgebracht in een reeks die wordt verzorgd door CORN. Dat is een onderzoeksgroep waar ik de laatste jaren heel nauw bij betrokken ben geweest. CORN staat voor *Comparative Rural History of the North Sea Area*. CORN is de vrucht van een Vlaams initiatief om een aantal kernthema's uit de rurale geschiedenis van de pre-industriële periode in een breder, comparatief perspectief te gaan aanpakken. CORN richt zich daarbij op een aantal landen rond de Noordzee. En ik moet zeggen dat het me, ofschoon ik in die tijd ook al afscheid wilde nemen van dit soort historisch onderzoek, toch langer heeft gegrepen dan ik dacht, want het is een heel erg goed lopend en goed *gemanaged* project.

Nog even terug naar het zo juist genoemde 'Brenner debate'. Is het niet moeilijk om daarvan los te raken als je eenmaal een specialisme hebt?

Ja, dat blijft je achtervolgen. Je wordt namelijk steeds uitgenodigd om daar toch weer bijdragen aan te leveren. Het is niet eenvoudig om nee te zeggen en ook niet altijd aantrekkelijk, want als je eenmaal ergens goed in zit, is het relatief gemakkelijk om daar mee door te gaan. En voordat jij er zelf over begint: er zal binnenkort weer zo'n CORN-bundel onder mijn redactie verschijnen. Samen met Bas van Bavel heb ik die geredigeerd en die gaat over grondmarkten in het Noordzeegebied. Ook dat is een belangrijk onderwerp waar nog betrekkelijk weinig aan is gedaan. Grappig is dat zo'n thema dan opeens in de lucht blijkt te hangen. De laatste jaren zijn er wel drie of vier internationale bundels over de *European land market* verschenen, onder andere naar aanleiding van de grote internationale economisch-historische conferentie in Prato twee jaar terug, waar een ruime CORN-delegatie aanwezig was.

141

Ja, als je een nieuw specialisme gaat ontwikkelen dan...

Dan moet je de eerste jaren zwijgen want je hoort er dan nog niet helemaal bij en je hebt ook nog onvoldoende kennis. Dat is niet eenvoudig.

Toch was je al met de voor jou nieuwe problematiek bezig voordat je naar Amsterdam kwam.

Het is eigenlijk een project dat ik in Leiden ben gestart toen ik vanuit Groningen was overgekomen in 1994 en kort daarna al het idee opgevat had om

daar meer aan te gaan doen. Het was toen ook heel erg in moet ik zeggen. Dat is nog steeds zo. Het is een 'heet' onderwerp: etniciteit en natievorming.

Kort gezegd doe ik onderzoek naar de verschijningsvormen van 'volkeren' in de middeleeuwen, en dan de hele middeleeuwen, van de vierde tot in de zestiende eeuw. Welke betekenis moeten wij op verschillende momenten in die lange periode aan die term toekennen? In welke 'vertogen' worden 'volkeren' opgevoerd en welke functies vervullen ze daarbinnen? Zijn dit soort sociale formaties ook los van 'vertogen' bereikbaar, dus *hors du texte* om met — of liever tegen — Derrida te spreken, bijvoorbeeld met behulp van de middeleeuwse archeologie of de vergelijkende antropologie? Hoe 'ontstaan' volkeren en hoe veranderlijk zijn ze? Hoe en onder welke omstandigheden zijn 'volkeren' gepolitiseerd en soms uitgegroeid tot heuse wat ik graag noem 'proto-naties'? Hoe ging de middeleeuwse wereld met poly-ethniciteit om, toch schering en inslag in de meeste vroege middeleeuwse koninkrijken. Welke posities werden ingenomen op de glijdende schaal tussen integratie en uitsluiting? Dat soort vragen. Ik probeer ze te beantwoorden in een Engelstalige monografie waaraan ik de laatste jaren werk. Binnenkort hoop ik een prepublicatie te voltooien over één aspect, namelijk de verbeelding — of 'imagologie' — van volkeren in verschillende typen middeleeuwse teksten.

142

Het lijkt me dat we aan de hand van de begrippen traditionele economische geschiedenis en etniciteit voldoende zicht hebben gekregen op jouw intellectuele en academische ontwikkeling. Ander punt: wie hebben jou beïnvloed? De leraren op de middelbare school heb je me verteld. Er zijn ongetwijfeld nog andere mediëvisten geweest.

Er is natuurlijk een aantal mensen dat een grote invloed op je heeft tijdens je opleiding en tijdens je eerste stappen van je carrière in het bijzonder. Ik heb op de middelbare school les gehad van een leraar die zelf ook een gepromoveerde mediëvist was en een nog altijd belangrijk proefschrift heeft geschreven over het kanunnikenwezen in de Karolingische tijd. Maar die ook heel enthousiast kon vertellen, juist over de middeleeuwen en daardoor was ik al vroeg, om zo te zeggen, aangestoken. Vervolgens ben ik in Leiden in handen gevallen van H.P.H. Jansen, die daar toen net was benoemd tot hoogleraar middeleeuwse geschiedenis. Dat was ook een enthousiaste docent, een inspirerende onderzoeker en iemand die oprecht belangstelling toonde voor studenten die zelf onderzoek wilden doen. Hij heeft een hele grote invloed op mij gehad. Hij zette je aan om zelfstandig archief- en literatuuronderzoek te doen zonder dat je voortdurend op kennis van anderen leunde. Maar bij het werken aan mijn proefschrift ben ik natuurlijk ook door de 'Wageningers' beïnvloed. Door Slicher van Bath om te beginnen, en door Van der Woude,

hoewel twee historici met een totaal verschillende achtergrond. Daarnaast kwam ik in mijn Groningse tijd in nauw contact met 'pure' landbouwhistorici als Jan Bieleman en Henk Roessingh. Die hebben mijn belangstelling voor de landbouw als productieproces gewekt; voor agrarische techniek bijvoorbeeld. Iets waar ik vroeger nooit iets mee had. Toen ik weer terug kwam in de middeleeuwse geschiedenis was ik inmiddels wat ouder en ben ik mijn blik met opzet weer gaan verbreden. Ik was toen al jaren diep onder de indruk van de Franse mediëvistiek, van mensen als Duby, Le Goff en Le Roy Ladurie, het drietal dat in de jaren zestig en zeventig toonaangevend was. Van die drie, moet ik zeggen, is me toch het meeste bijgebleven van Jaques Le Goff, die heel erg veel gedaan heeft aan het ontsluiten van de antropologische en cultuurhistorische kant van de middeleeuwse geschiedenis. Hij heeft een immense invloed gehad op de Europese mediëvistiek van de laatste halve eeuw.

Ik had verwacht dat je Le Roy Ladurie zou noemen, want dat is natuurlijk een voorbeeld dat in zekere zin bij jouw eigen ontwikkeling lijkt te liggen. Iemand die van zijn geloof gevallen is. Hij heeft de economische en sociale geschiedenis min of meer in de steek heeft gelaten. Tegelijk is hij met die nieuwe antropologische benadering aan de slag gegaan.

Maar Le Roy Ladurie heb ik altijd een iets minder interessante auteur gevonden, met uitzondering van *Montaillou*, dat ik nog altijd een van de allerbeste boeken vind die op het terrein van de middeleeuwse geschiedenis zijn geschreven. Maar andere dingen hebben me altijd minder aangesproken. Dat werk over die boeren in de Languedoc en zo, dat ligt me nu heel zwaar op de maag. Daar heb ik nooit zoveel inspiratie uit geput. Geleidelijk aan is mijn belangstelling verschoven naar de Anglo-Amerikaanse mediëvistiek, naar mensen als Bartlett, zoals gezegd, maar ook naar prominente Amerikanen, zoals Patrick Geary en Caroline Walker-Bynum, die er telkens weer in slagen om over heel verschillende onderwerpen verrassend goede boeken te schrijven. Dat vermogen om ingewikkelde dingen op een heldere en aantrekkelijke manier te vertellen, dat hebben die lui gewoon, waarschijnlijk omdat ze er van jongs af aan in worden getraind. Het levert boeken op die gewoon lekker leesbaar zijn, zonder dat er overigens concessies worden gedaan aan wetenschappelijke inbedding en verantwoording. Ik zit er nu weer een te lezen, ademloos, van Ronald Musto over de zogeheten revolutie van Cola di Rienzo. Echt prachtig.

Om ons nog even tot Nederland te beperken: zie je ook iets van een verschuiving in de belangstelling voor economische geschiedenis naar cultuurgeschiedenis, mentaliteitsgeschiedenis of antropologische benaderingen? Of zie je dat in de mediëvistiek eigenlijk toch niet?

Ja, maar ik moet zeggen, we hebben het hier over twee verschillende dingen. Economische geschiedenis, daar zit ik eigenlijk niet zo in. Dat is jouw wereld, van de leerstoelgroep en de secties economische en sociale geschiedenis, die zich zelden of nooit met de middeleeuwen bemoeien. Daar heb ik nooit deel van uitgemaakt. Ik moet zeggen, ik houd ook niet zo heel erg goed bij wat jullie nu allemaal doen. Ja, ik blader de jaarverslagen van het Posthumus Instituut door en daaruit krijg ik nou niet de indruk dat jullie de laatste jaren revolutionair andere richtingen zijn ingeslagen, tenzij ik me vergis. Het enige is misschien dat de economische geschiedenis in Nederland ook een graantje probeert mee te pikken van de brede discussie over globalisering. Dat is ook een thema, een van die onderzoeksthema's van het Posthumus Instituut. Er wordt natuurlijk veel gedaan aan de comparatieve economische geschiedenis door Indonesië-specialisten dankzij het koloniale verleden van Nederland. Maar om nou te zeggen dat de economische geschiedenis onder invloed is geraakt van sociologie of antropologie, dat zie ik niet zo. Over de hele linie zie je wel een achteruitgang in de economische geschiedenis. Je ziet het vooral aan de teleurstellende instroom van studenten die daarin af willen studeren.

144

Dus je gaat toch weer de kant van het pessimisme op wat betreft de plaats van dit vak.

Ja, hetzelfde geldt ook voor de middeleeuwse geschiedenis. Ook daar heb je toch steeds minder studenten die daar uiteindelijk voor kiezen. Dat is ook een beetje inherent aan die nieuwe BA-MA-structuur natuurlijk, die ervoor zorgt dat studenten heel breed worden opgeleid en pas in een heel laat stadium mogen of kunnen specialiseren en dan dus niet zo gemakkelijk meer kiezen voor vakken waarvoor je heel specialistische vaardigheden of kennis nodig hebt. Daar horen zowel economische geschiedenis als middeleeuwse geschiedenis bij. Die leggen het af tegen die razend populaire multidisciplinaire Master 'trajecten' van Amerikanistiek, Europese Studies, Internationale Betrekkingen, Holocauststudies en zo. Die hebben natuurlijk ook veel aantrekkelijks: je combineert kennis uit heel verschillende vakgebieden, maar dat gaat ten koste van de diepte. En wetenschap is uiteindelijk toch diep (durven) gaan.

Met name op het gebied van de methodologie hebben wij veren moeten laten.

Precies. En als je internationaal mee wil doen met economische geschiedenis dan moet je — ik hou die vakbladen wel een beetje bij — toch ook economisch-theoretisch van wanten weten. Dus wat dat betreft ben ik inderdaad wel een beetje pessimistisch. Er gebeurt op dit moment heel veel en er zijn natuurlijk hele goede mensen in het veld actief. Maar ik vrees toch een beetje dat het er over tien jaar heel anders uit kan zien.

Het droogt op?

Het droogt op. Het is heel erg moeilijk bijvoorbeeld om op het terrein van middeleeuwen nog goede promovendi te werven. Er zijn vaak best wel studenten die dat zelf graag zouden willen, maar van wie ik dan denk: die missen gewoon een heleboel basiskennis en elementaire technische vaardigheden.

Je keuze was vroeger veel groter?

Ja, absoluut.

Nu een andere kwestie. Het is duidelijk welke richting je op wilt. Voor jezelf heb je een lijn uitgestippeld en een programma bedacht en dat kost inderdaad veel tijd. We moeten wel even geduld hebben.

Ik weet het niet. We zullen het zien. Ik ben hard aan het werk aan dat boek dat *The peoples of medieval Europe* gaat heten. Dat klinkt ook gelijk heel erg ambitieus natuurlijk. Ook al baseer ik me voornamelijk op secundaire literatuur, dan nog wordt het een hele klus. Er is de laatste jaren zo ongelofelijk veel over en rond dit thema geschreven. Een *mer à boire*.

Maar nu ga je er weer een boek aan toevoegen?

Omdat er geen overzichtswerk is. Het ontbreken van talenkennis speelt hierin een belangrijke rol. Het is een aanzienlijk verlies dat zich in de internationale geschiedschrijving begint te manifesteren: dat er eigenlijk niet zo heel veel historici meer zijn die in staat zijn om zelfs maar de secundaire literatuur in de meest gangbare moderne talen te consumeren. Dat is zelfs een manco in de Anglo-Amerikaanse geschiedschrijving. Ik ken mediëvisten van grote naam en faam in Engeland en de Verenigde Staten, die geen Duits of Frans lezen, echt niet. Dus als het niet vertaald wordt in het Engels dan nemen ze er geen kennis van. Ook bewust niet. En zo raken er dus interessante delen van het middeleeuws historisch onderzoek niet aan de hele mediëvistengemeenschap bekend. Dat was vroeger overigens al zo. Franse coryfeeën als Le Roy Ladurie en Duby konden ook nog eens heel denigre-

rend doen over wat er buiten Frankrijk verscheen, zo van ‘die Engelstalige literatuur, daar staat toch niks interessants in.’ En dan hebben we het nog niet eens over Duits, Spaans en Italiaans. Daar verschijnen ook heel interessante dingen in en ik heb toch wel een beetje het vermogen en de ambitie om dat mee te nemen. Dat is ook een van de redenen waarom de Engelse uitgever, Manchester University Press, met mij in zee wilde gaan.

Zit je niet met het probleem van overproductie? Ik maak me daar zorgen over. Het is misschien niet het goede woord, maar ik vraag me wel eens af waarom zou je nou zelf daar nog iets aan toevoegen? Alles is al gezegd.

Nee, dat vind ik echt niet. Zo’n beetje les één van iedere cursus theoretische geschiedenis leert dat elke tijd en elke historicus een nieuwe visie op het verleden heeft, nou, kán hebben, ook al is een onderwerp ogenschijnlijk nog zo uitgekauwd. Als ik het idee zou hebben dat ik alleen maar iets zit samen te vatten van wat al bekend is, dan zou ik het niet doen. Ik moet zelf ook echt het idee hebben dat ik iets toevoeg, iets nieuws doe. En dat zit in dit geval in het schrijven van een soort overzicht dat niet bestaat. Dat ook niet kan bestaan, omdat niet iedereen het hele terrein nog kan overzien en dat probeer ik dus wel en dat is nuttig volgens mij voor de geschiedwetenschap. Maar het is heel iets anders dan — en daar hou ik me ook nog wel eens mee bezig — kleine onderwerpjes die archiefonderzoek vergen en die leiden tot artikelen met 74 voetnoten die gebaseerd zijn op allerlei archiefstukken en zo. Dat vind ik nog altijd zalig om te doen. Maar een heel ander type werk natuurlijk. Het belangrijkste criterium blijft toch: kan ik iets toevoegen, kan ik iets nieuws brengen?

146

Hoe dik moet het worden?

Nou het mag natuurlijk niet te dik worden. Driehonderd bladzijden of zo.

Doe je het alleen of..?

Ja, ik schrijf alleen.

Dat wordt hard werken het komende jaar.

Ja, maar ik ben al bezig met de concepttekst. Er komt geleidelijk lijn in.

Veel lezen?

Heel veel lezen ja. Heel veel lezen.

Waardevol lijkt me in jouw geval dat je enerzijds gepokt en gemazeld bent in het bronnenonderzoek, de primaire bronnen in de vorm van archivalia en dat soort dingen. Aan de andere kant heb je toch ook oog voor het meer algemene.

Dat is natuurlijk een erfenis die ik dankbaar heb meegenomen uit de jaren zeventig en tachtig. Aan de ene kant het vermogen om regelmatig terug te koppelen naar de primaire bronteksten, waar uiteindelijk het hele beeld dat je aan het construeren bent op teruggaat. Aan de andere kant het idee dat je breed moet kijken. Dat je moet durven te generaliseren. Dat je theorieën moet durven te vormen aan het begin van je onderzoek. Dat heb ik toch nooit helemaal losgelaten. Ook niet nadat ik gecharmeerd ben geraakt van het nieuwe narrativisme. Stiekem werk ik toch altijd vanuit een theoretisch kader of een model. Ik zal dat alleen niet meer zo gauw expliciteren, of zo opzichtig expliciteren als ik twintig of vijfentwintig jaar geleden meende te moeten doen.

Nu begin je met een verhaaltje?

Nu begin ik met een verhaaltje, maar het is nooit een toevallig verhaaltje. Het past in een groter conceptueel geheel.

Niet in de eerste plaats omdat je iets leuk vindt? Het klinkt zo zwaarwichtig.

Goed dan, in de eerste plaats omdat ik het leuk vind en vervolgens vind ik ook dat het nuttig moet zijn. En het nut zit er in dat ik iets nieuws moet zeggen dat past in een breder verband. Ik ben niet het type om steeds maar over hetzelfde onderwerp te schrijven. Daar moet ik niets van hebben, daar houd ik helemaal niet van. Het gevolg is wel dat ik nou ook weer niet zoveel publiceer. Ik sta bij lange na niet in de top tien van meest publicerende historici.

Maar er zit natuurlijk wel een probleem. Dat je het allemaal niet meer bij kan houden.

Dat is waar.

Dan heb je weer het beginprobleem: generalisatie en specialisme.

Ja, ja, akkoord. Dat wordt een toenemend probleem. Ik heb een aantal belangstellingssferen waarbij zelfs de secundaire literatuur zo ontzettend begint uit te dijen dat het amper nog is te overzien, en dan hebben we het nog niet over het primaire bronnenonderzoek. Bijvoorbeeld gezins- en familiegeschiedenis, daar houd ik me regelmatig mee bezig. Om de zoveel tijd schrijf ik daar weer eens een stukje over. En telkens is het dan vreselijk moeilijk

om er in te komen want er verschijnt zoveel. Moet je allemaal weer bijlezen. Ongelofelijk. Ik geef toe er een beetje ambivalent tegenover te staan. Het is schitterend, zo'n exponentiële groei in het aantal historici en de productie van historische literatuur, maar het nadeel is meteen dat je het allemaal niet meer kunt consumeren. Wie leest het allemaal nog?

Je moet criteria ontwikkelen om te kunnen schiften. Ik ga nooit verder dan pagina 200.

Ja, dat is een bekend Noordegraaf-criterium. Nou ben ik natuurlijk inmiddels een ervaren lezer. Je moet je vak goed bijhouden en weten wie er interessante dingen schrijven en je moet dan inderdaad snel kunnen zien of iets voor jou belangrijk is. Ik begin altijd maar met de inhoudsopgave en de inleiding.

Nog een gewetensvraag. Ambieer je schoolvorming? Leerlingen?

148

Nee, daar ben ik misschien toch te eigenwijs en te eigenzinnig voor. Ik zie niet een heel grote horde mensen achter mij aanlopen, Ik trek dat niet aan. Dus ik zie dat nog niet gemakkelijk gebeuren. Ik zie ook niks in schoolvorming in de zin dat ik persoonlijk discipelen wil hebben of zo. Maar het is natuurlijk wel zo, dat wat ik doe dat doe ik niet alleen. Ten eerste niet omdat in mijn leerstoelgroep gelukkig nog een aantal getalenteerde onderzoekers rondloopt dat actief is in mede door mij ontwikkelde onderzoeksprogramma's. Ten tweede niet omdat wat ik doe ook weer past in een bepaalde stroming en die krijgt, denk ik, in de Nederlandse mediëvistiek geleidelijk wel meer aandacht. In die zin kun je misschien wel spreken van een soort richtingverandering, schoolvorming of zo. Maar het is moeilijk te voorspellen hoe dat zich precies zal ontwikkelen en welke plaats ik daarin ga innemen. Afgezien daarvan moet je met het woord 'school' voorzichtig zijn. Dat heb je gezien met de Wageningse School. Sommige 'Wageningers', zoals Van der Woude, zijn er altijd absoluut op tegen geweest dat je die term gebruikte. Die vindt dat je daar niet van kunt spreken. Buitenstaanders hebben dat altijd veel gemakkelijker gedaan, maar zonder goed over de inhoud na te denken.

Ik weet niet welke factoren daar een rol bij spelen. Slicher van Bath wilde het ook nooit, geloof ik.

Je kunt misschien wel spreken van een Wageningse School, maar dan moet je er meteen ook een aantal heel verschillende richtingen in onderkennen. Van der Woude heeft dat ooit eens best aardig op papier gezet in die bundel bij gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de Afdeling Agrarische Geschiedenis, waarbij hij heeft gezegd dat je de agrarische geschiedenis kunt

vergelijken met een plas water waarin een steen is gegooid. In het midden zit de kern van de agrarische geschiedenis: de geschiedenis van het landbouwbedrijf en de landbouwproductie. In steeds bredere kringen daaromheen zijn steeds ruimere gerelateerde aspecten te onderscheiden, van de macro-economische geschiedenis van de landbouwsector tot en met allerlei instellingen die met de rurale samenleving in ruimere zin te maken hebben, zoals het agrarisch onderwijs en de landbouworganisaties. Al die aspecten hebben eigenlijk allemaal hun neerslag gevonden in werk van mensen die aan de Wageningse School verbonden zijn. Er zijn dus heel verschillende onderzoekers in te onderscheiden en die zijn heel verschillende kanten opgegaan.

Voor buitenstaanders is het natuurlijk toch een soort eenheidsworst.

Dat lijkt me toch onterecht. Je hebt exponenten van de school die ‘*cow-and-plough history*’ doen of deden, zoals Van der Poel, Roessingh en Bieleman. Aan de andere kant horen er evengoed mensen bij zoals Jan Luiten van Zanden en Peter Priester die op een hoog niveau kwantificerende economische geschiedenis geïntroduceerd hebben in de agrarische geschiedenis en met macro-economische gegevens de agrarische sector in bepaalde regio’s hebben doorgelicht. Dat is een heel ander type, een heel andere benadering zou ik zeggen. Weer heel anders is het werk van Anton Schuurman *cum suis*, die zich hebben gericht op de materiële cultuur van de agrarische samenleving. En dan heb je ook nog mensen zoals ik die er een beetje tussenhangen, die het meer in een soort globaliserende sociaal-historische streekbeschrijving hebben gezocht.

